

*ESMİRA FUAD (Azərbaycan) ****TƏBRİZ FOLKLORU SÜRƏYYA XAN ŞAPŞALIN TƏQDİMATINDA****Xülasə**

Sürəyya xan Şapşal türk xalqları ilə qırılmaz etnokulturoloji tellərlə bağlı olan, şərqşünaslığın, eyni zamanda türkologiya elminin və Avropada azərbaycanşünaslığın inkişafına əvəzsiz töhfələr verən və Cənubi Azərbaycanla bağlı çoxşaxəli fəaliyyəti ilə diqqət çəkən görkəmli alim, tanınmış fikir adamı və böyük şəxsiyyətdir.

S.Şapşalın Azərbaycan istiqlalını yaşatmaq naminə xarici ölkələrdə gördüyü mühüm işlər son dərəcə təqdirəlayiqdir. O, XX əsrin 30-cu illərində fəaliyyət göstərmiş Vilnüs Türkoloji Dərnəyinin xətti ilə Azərbaycan tarixi və mədəniyyətini tanıdıb yaymış, həmçinin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti barədə bilgiləri böyük həvəslə təbliğ etmişdir. Həmin dövrdə Avropa ölkələrində müxtəlif dillərdə çap olunan “Prometey”, “Qurtuluş”, “İstiqlal” və s. kimi qəzet və jurnallarda Azərbaycan və digər xalqların siyasi mühacirlərinin bolşevizm əleyhinə qələmə aldıkları yazıların polyak dilinə tərcümə edilib Litvada və Polşada oxuculara təqdim edilməsi yönündə dəyərli işlər görmüşdür.

O, Cənubi Azərbaycan folklorunu araşdırmış, folklor nümunələrini yazıya almış, təsnifatını aparmış və topladığı bu dəyərli materialları kitab şəklində çap etdirmişdir. Bu sanballı toplu həm əhatəli giriş məqaləsi, həm də ehtiva etdiyi orijinal folklor materialları baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: *Sürəyya xan Şapşal, folklor, Təbriz, Cənubi Azərbaycan.*

Professor Hacı Sürəyya xan Şapşal (8 may 1873 - 18 noyabr 1961) İranda, həmçinin Təbrizdə yaşayaraq buranın əzəli sakinləri – Güney Azərbaycan türklərinin folklor yaradıcılığı haqqında Litva və Polşa, oradansa Avropa ölkələrinə geniş və dəyərli bilgilər verən böyük şərqşünas, folklorşünas, türkoloq alimdir. O, Kırımın Baxçasaray şəhərində karaim türkü ailəsində doğulub. Rus mənbələrində Sergey Markoviç Şapşal kimi tanınan (Həməzəyev, 2016) Hacı Sürəyya xan Şapşal öncə Peterburqdakı xüsusi gimnaziyada oxuyub, sonra isə Peterburq Universitetinin Şərq elmləri fakültəsinin Ərəb-fars-türk dilləri bölməsində (1894-1899) ali təhsil alıb. Məzun olduqdan sonra V.D.Smirnovun Türk-Tatar Folkloru kafedrasında işləməyə başlayıb. 1901-1908-ci illərdə S.Şapşal Rusiya imperiyasının Xarici işlər nazirliyinin xətti ilə İranın Təbriz şəhərinə, Məhəmmədali Şah Pəhləvinin oxuduğu Lukmanno məktəbinə göndərilib (Baskakov, 1973, 61). Türklərin ilk məskəni və vətəni sayılan Altaydakı dağ zirvələrindən birinin adını – “Şapşal”ı (Həməzəyev,

* Azərbaycan, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA), Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, fil.e.d. dos.. E-mail:esmirafuad@mail.ru

525-ci qəzet, 09.01.2016) özünə təxəllüs seçən S.Şapşalın Azərbaycanla, xüsusilə də Güney Azərbaycanla, Təbrizlə yaxından tanışlığı və Odlar diyarına böyük sevgisi də məhz bu dönmədən başlayıb. Lakin diplomatın Təbrizdəki fəaliyyəti birmənalı olmayıb. Məhəmmədəli şahla (1907-09) çox yaxın ünsiyyət quran, ona rus dilini öyrətmək üçün mütəmadi dərslər keçən və şahın hörmətini qazanan S.Şapşal şahın sağ əli kimi Məşrutə hərəkatına (1906-1911) qarşı əks-inqilabi fəaliyyəti və sərt mövqeyi “türk həmrəyliyi baxımından mənəvi sıxıntılar yaşadan xoşagəlməz məqamlar sırasında tarixə düşüb” (Həmzəyev, 525-ci qəzet, 09.01.2016). Onun həmin dövrdəki antitürk mövqeyini kəskin şəkildə pisləyən və tənqid edən M.Ə.Rəsulzadə yazırdı: “Məhəmmədəli Mirzənin ustadı Şapşal ona rus dili dərsi verirdi, qibleyi-aləmin kəlləsi isə rus dilini qəbul etmədi. Amma adam öldürmək, vətəni satmaq, əhdi-peyman pozmaq, tənbellik və zülmkarlığı öyrənib həyata keçirməyi öyrənmişdi” (Rəsulzadə, “İrani-nov” qəzeti, 23.10.1909). “Bununla bərabər, S.Şapşalın bütün türk dünyası qarşısında, o cümlədən Azərbaycan xalqının tarixi, dili və mədəniyyəti, Azərbaycançılıq ideologiyası və İstiqlal məfkurəsi yolunda göstərdiyi mühüm xidmətlər də tarixin səhifələrinə həkk olunub. Və hesab edirik, bu xidmətlər öz milli mahiyyəti və dəyəri, bəşəri əhəmiyyəti və ictimai-siyasi çəkisinə görə onun İrandakı siyasi fəaliyyətindən qat-qat yüksəkdə duraraq sözügedən mənfi məqamları arxa plana atır (Həmzəyev, 525-ci qəzet, 09.01.2016).

Yeri gəlmişkən onu da vurğulayaq ki, Şərqin ilk Demokratik Cümhuriyyəti – ADR-in qurucularından biri və baş ideoloqu olan Məhəmməd Əmin Rəsulzadə əsrin əvvəllərində kəskin tənqid etdiyi halda, onun sonrakı illərdə elmi və ictimai fəaliyyətini yüksək dəyərləndirib. 1933-cü ildə Varşavadan yazdığı məktubda “çox möhtərəm Sürəyya Bəyəfəndi”, “Zati-aliləri Şapşal” kimi xitablarla ona dərin hörmət və ehtiramla müraciət edib, milli İstiqlal siyasi mühacirətdə yaşatmaq və Prometey hərəkatına daha geniş vüsət vermək üçün türk dünyasının bu böyük oğlu ilə əlaqə saxlayıb (Həmzəyev, 525-ci qəzet, 09.01.2016)... və hətta İstanbulda görüşü zamanı ona mübarizə ruhlu şeirlərdən ibarət “İstiqlal uğrunda” adlı qiymətli bir toplu da hədiyyə edib.

Rezident kimi İranda işləyən S.Şapşal şərqşünas alim, tədqiqatçı kimi də tarix və filologiya elmləri sahəsində önəmli araşdırmalar aparıb, düşüncələrinə hakim kəsilən nəsnələri gerçəkləşdirib və gəlidiyi elmi qənaətləri çap etdirdiyi nəşrlərdə sərgiləyib.

Karaim türklərindən olan S.Şapşal İran əhalisinin əksəriyyətini təşkil edən Azərbaycan türklərinin genezisi, tarixi torpaqları haqqında dəyərli məlumatlar əldə etmiş, onlara məxsus folklor örnəklərini toplamışdır. Bu örnəkləri karaim əsilli türkşünas, professor Ananiş Zayonçkovski (1903-1970) ilə birlikdə polyak dilinə tərcümə edərək 1935-ci ildə Polşanın Krakov şəhərində (Szapszal, 1935), eyni zamanda da Litvada latın əlifbası ilə nəşr etdirmişdir. S.Şapşal “İran Azərbaycanı türklərinin xalq ədəbiyyatı nümunələri” adlandırdığı bu topluda birinci növbədə İrandakı Azərbaycan türklərinin dilindən yazıya aldığı mətnləri transkripsiyası ilə təqdim etmişdir (Баскаков, Тинфович, 1973: 61).

Qeyd edək ki, tədqiqatçının verdiyi bəzi bilgilər 1954-cü ildən çap olunan “Litva ensiklopediyası”nın I cildində də öz əksini tapmışdır.

Həmin faktları Litva Azərbaycanlıları Cəmiyyətinin sədri, ədəbiyyatşünas və tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərən Mahir Həmzəyev özünün silsilə məqalələrində (Həmzəyev, 525-ci qəzet, 09, 16, 23.01.2016) və Litva Respublikası prezidentinin müşaviri Halina Kobetskayte 2006-cı ildə Bakıda keçirilmiş Dünya azərbaycanlılarının II qurultayındakı çıxışında açıqlamışdır. Yeri gəlmişkən, Litvanın qədim türk icmalarından biri olub müxtəlif ölkələrdə Litva Respublikasının səfiri işləyən karaim əsilli Halina xanımın qurultaydakı çıxışından kiçik bir nümunə gətir-sək, faydalı olar: “Fəxr edirəm ki, məhz mənim xalqımın nümayəndəsi, tanınmış türkoloq alim, karaim əsilli Hacı Sürəyya Xan Şapşal hələ 1935-ci ildə Krakov şəhərində İran azərbaycanlılarının xalq ədəbiyyatı haqqında kitab çap etdirmişdir” (Dünya Azərbaycanlılarının II Qurultayının materialları, 2006: 117-120).

Ədəbiyyatşünas alim, professor Vilayət Quliyev də qələmə aldığı bir sıra məqalədə sözügedən faktlara toxunmuşdur (Quliyev, “525-ci qəzet”, 2007, № 203 (2553); № 208 (2558); № 217 (2567); № 218 (2568); № 223 (2573); № 229 (2579)).

Ədəbiyyatşünas alim və tərcüməçi, fil.ü.e.d. Gülər Abdullabəyova da “İran Azərbaycanı türklərinin xalq ədəbiyyatı nümunələri” toplusu ilə bağlı bir sıra tədqiqatlar aparmışdır. O, rusca nəşr etdirdiyi “XIX-XXI əsrlərdə Azərbaycan-Polşa ədəbi əlaqələri” adlı kitabında bu əsər və müəllifi haqqında yazır: Sürəyya Şapşal “...yüksək elmi peşəkarlıq səviyyəsi ilə seçilən, tədqiq etdiyi ölkənin dili, ədəbiyyatı, tarix və mədəniyyəti barədə dərin bilgilərə malik olduğunu göstərən bu araşdırması ilə XIX-XX əsrlər Polşa elminin azərbaycanşünaslıq qolunun inkişafına çox ciddi və əhəmiyyətli töhfələr verib. Sürəyya Şapşal Mirzə Kazım bəyin, Mirzə Cəfər Topçubaşovun tələbəsi və Sankt-Peterburq Universiteti Şərq dilləri fakültəsinin məzunu, şərqşünas alim Sadıq bəy Ağabəyzadənin həmkarı olaraq XIX-XX əsrlər Polşa Şərqşünaslığı tarixinə görkəmli azərbaycanşünas alimlərdən biri kimi düşüb. Müasir Polşa və Qərbi Avropa azərbaycanşünasları onun Azərbaycan folkloru sahəsində apardığı tədqiqatlardan bu gün də geniş istifadə edirlər. Belə ki, həmin tədqiqatlar Azərbaycan folkloru, mədəniyyəti və tarixi ilə bağlı araşdırmalar aparan əcnəbi azərbaycanşünaslar üçün indi də elmi dəyərini itirməmiş mənbələr olaraq qalmaqdadır...” (Абдуллабекова, 2012: 109-113).

Göründüyü kimi, Güney Azərbaycan şəhər və kəndlərindən toplanmış folklor nümunələrinin yer aldığı “İran Azərbaycanı türklərinin xalq ədəbiyyatı nümunələri” toplusu Azərbaycanın elm və mədəniyyət dairələrinə qismən məlumdur. Belə ki, Litva və Azərbaycan arasında ədəbi əlaqələrin tarixini mütəmadi olaraq araşdıran tədqiqatçı M.Həmzəyevin yazdığına görə: “Görkəmli dilçi və türkoloq alim, filologiya elmləri doktoru, Azərbaycan SSR EA-nın akademiki Məmmədəğa Şirəliyev (1909-1991) və digər dilşünaslar hələ sovet dövründə Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrini araşdıranda S.Şapşalın göstərilən kitabını biblioqrafik göstərici olaraq tədqiqata cəlb etmələrinə baxmayaraq, həmin toplu daha geniş linqvistik araşdırmalara tutarlı material verir” (525-ci qəzet, 09 yanvar 2016). O, S.Şapşalın

bu kitabını “Azərbaycan dili dialektlərinin Cənub qrupuna aid Təbriz və Urmiya şivələrini müqayisəli surətdə araşdırmaq, sözügedən şivələrin tarixi inkişaf mərhələlərini tədqiq etmək, həmçinin Azərbaycan dilinin lüğət tərkibini, dilimizin qədim leksik xüsusiyyətlərini, dil əlaqələrini öyrənmək baxımından ilk növbədə dil tarixi və dialektologiya mütəxəssisləri üçün” çox önəmli bir qaynaq kimi dəyərləndirir və bu qaynağın lazımi elmi səviyyədə öyrənilməsinin və haqqında aparılacaq araşdırmaların sanballı monoqrafiya şəklində ərsəyə gətirilməsinin böyük elmi hadisə olacağını qeyd edir.

Türk əsilli Litva alimi ərsəyə gətirdiyi topluda ilk dəfə olaraq janr müxtəlifliyi spektrində və ədəbi təhlillərlə Güney Azərbaycan və Təbriz folklorundan seçdiyi nümunələri təqdim etmişdir.

S.Şapşal 1901-1908-ci illərdə Təbrizdə işlədiyi dövrdə Güney Azərbaycanın müxtəlif yerlərini – Marağa, Türkmənçay, Culfa, Sərab, Miyana, Mərənd, Kərəc, Zəncan, Xamə və Araz sahilı boyu yaşayış məntəqələrini gəzərək Azərbaycan türklərinin dilindən yazıya alıb topladığı folklor incilərindən yeddi nağıl, üç bayatı, beş bayatı-gəraylı, altı bayatı-küçəbaşı və iki kərəmi, müxtəlif həcmli doqquz xalq mahnı və təsnifləri, altmış atalar sözü və zərb-məsəllər, lətifələr, on tapmaca, üç atmaca, altı dördlük, on bir şeir və on dübbəni (vulqar şeirlər) “İran Azərbaycanı türklərinin xalq ədəbiyyatı nümunələri” toplusuna daxil etmişdir. Kitabdakı izahlar öncə polyak, sonra isə alman dilində verilmişdir. Əsərləri polyak dilinə S.Şapşal və karaim əsilli türkoloq Ananiş Zayonçkovski (1903-1970) çevirmişdir. S.Şapşalın kitaba yazdığı geniş və əhatəli giriş məqaləsi (doqquz səhifə) və daxil etdiyi azərbaycanca-polyakca-almanca kiçik lüğət toplusunun önəmli məziyyətlərindəndir və materialların mahiyyətini anlamaqda oxucuya yardımçı olur.

1920-28-ci illərdə İstanbulda bankda tərcüməçi işləyəndə orada mühacirətdə olan Məşədi İbadulla oğlu ilə görüşüb söhbətləşir (1923) və ondan bəzi nümunələri əldə edir. Şərqsünas alimin Azərbaycan dilinə, tarixinə və ədəbiyyatına gözəl bələd olduğunu göstərən bu folklor seçmələrindən ibarət toplusu günümüzədək öz dəyərini itirməyib. Çünki Sürəyya xan Şapşal həmin kitaba yazdığı tədqiqat xarakterli ön sözdə Güney Azərbaycanın əzəli sakinlərini öz tarixi adı ilə – Azərbaycan türkləri kimi təqdim edir. Ulu yurdun adının Cənubi Azərbaycan, paytaxtının Təbriz, ən hündür dağının Savalan, ərazisinin 104 min 840 km², əhalisinin sayının isə o vaxtlar üçün 2 mln. nəfər olduğunu qeyd edir və xüsusi vurğulayır ki, əhalinin böyük əksəriyyəti türk qövmindən olan tatarlardır. Digər qismini isə Şahsevənlər, Qaradağlılar, Qarapapaqlar, Qocabəylilər, Çələbələr, Afşarlar, Hacıalılar, Sulduzlar və Qaraçorlular təşkil edir.

Qeyd edək ki, S.Şapşal faktların və əldə etdiyi məlumatların səhihliyinə əmin olmaq üçün bu mövzuda çap olunmuş bir sıra məxəzlərə üz tutub. M.A.Qafarovun “Farsca-rusca lüğət”, şərqsünas alim, akad. Aqafangel Krımskinin “Тюрки, их мови та літератури (Türklərin dilləri və ədəbiyyatı)”, şərqsünas alim, türkoloq Vasili Radlovun “*Proben der Volksliteratur der Türkischen Staemme Süd-Sibiriens*” (“Cənubi Sibir türk xalq tayfalarının şifahi ədəbiyyatına dair nümunələr”)

kimi tədqiqatları, K.E.Dmitriyev və professor A.Solimossinin bu mövzuda araşdırmaları dəqiqləşdirmə işində onun köməyinə gəlib.

Azərbaycan alimlərindən F.Köçərlinin “Azərbaycan tatarlarının ədəbiyyatı” (rus dilində, Tiflis, 1903), Yusif bəy Vəzirovun “Azərbaycan ədəbiyyatına bir nəzər” (İstanbul, 1918), İsmayıl Hikmətin “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” (Bakı, 1928), Abdulla Tağızadənin “Qədim türk dilləri (Bakı, 1927)”, Hənəfi Zeynallının “Atalar sözləri” (Bakı, 1926) kitablarından, Bəkir Çobanzadə, Abdulla Tağızadə və Vəli Xuluflunun redaktorluğu ilə çap olunmuş “Azərbaycan türk xalq şivələri lüğəti”ndən (Rusca-almanca tərcümələri ilə, Bakı, 1930), Ceyhun Hacıbəylinin “Qarabağ dialekti və folkloru”ndan (1933) və Əhməd Cəfəroğlunun 1929-30-cu illərdə “Azərbaycan Yurd Birliyi” jurnalında dərc edilmiş məqalələrindən, həmçinin bu yöndə çap olunmuş digər kitab və məxəzlərdən istifadə etmişdir. Şapşalın ona qədər dilçilik və ədəbiyyat tarixi sahəsində aparılmış sanballı tədqiqatlara, həmçinin bibliografik məlumatlara əsaslanan giriş məqaləsi əslində Güney Azərbaycan xalqının yaratdığı şifahi ədəbiyyat örnəklərinin tanıtımıdır...

O, folklor nümunələrini toplanması işinə son dərəcə ciddi yanaşaraq xalq ədəbiyyatı incilərini ona danışmış bütün Azərbaycan türklərinin ad və soyadlarını, onların hansı şəhər və kəndlərdən olduğunu belə göstərmişdir. Bu şəxslərin sırasında Təbriz şəhərindən Ələsgər, Mirzə Məmmədhüseyn, Mirəli Seyid Musa oğlu, Nağı Məmmədəli Ağabala, Qara Məlik, Ağacan və Tanrıverdinin, Urmiyadan Məşədi Rza Abbasqulu oğlunun, Miyanadan Qulu adlı cavan bir qaraçının, Xoydan Məmmədağa Qurbanəli oğlunun, Marağadan Əbülhəsən Rzaqulu oğlunun, Mərənddən Mirzə Seyfulla Məşədi İbadullah oğlunun, Ərdəbildən Əliyar Məhəmmədağa, Nağı Məhəmmədoğlunun, Zəncandan Molla Yusif, Tanrıverdi, Mirzə Məhəmməd Hüseyni, Məşədi Rzaqulu, Fərəc Ağabalaoğlunun, Culfaya yaxın yaşayış məntəqəsindən Allahyar Tağı oğlunun, Türkmənçaydan Qulu Nəcəfəli oğlu, Sərabdan Fərəc Ağabala oğlunun və b. adlarını qeyd edib.

O, istər Quzey Azərbaycan, istərsə də dünya oxucusuna yaxşı tanış olan folklor ədəbiyyatının əfsanə, bayatı, qoşma, gəraylı janrlarına nümunələr verməklə yanaşı, bayatı-gəraylı, bayatı-küçəbaşı, bayatı-Kərəmi və vulqar folklor nümunəsi sayılan əski dübbə janrını da yeni tərzdə, yeni ifadələrlə təqdim edir. Quzey Azərbaycanda bayatı, gəraylı ayrı-ayrılıqda deyilir və bayatı səkkiz, gəraylı yeddi hecalı janrlar sayılır. S.Şapşalın təqdimatında bayatı “bayatı-gəraylı”, “bayatı-küçəbaşı”, “bayatı-Kərəmi”, həmçinin ərəb ədəbiyyatından gəlmə ənənə əsasında yaranan, intim məzmununda olan vulqar şeir nümunələri “dübbə” adı ilə verilir. Seçmələrlə tanışlıq konkret olaraq göstərir ki, bu nümunələr məhz bu coğrafi məkanda – Güneydə yaranmış folklor xəzinəsinə məxsus incilərdir.

Ümumiyyətlə, şifahi xalq ədəbiyyatının lirik janrlarında, özəlliklə bayatı nümunələrində konkretlik, əyanilik, lakoniklik və təbiilik əsas estetik dəyər statusu qazanır, daxili qatlarına folklor realizminin, gerçəkliyin hakim kəsildiyi aydın duyulur. Bayatılarda rəmzləşən, obrazlaşan Vətən, doğma yurd, el-oba anlayışı onu yaradan müəllifin sevgisi ilə yoğrulub bədii vasitə kimi poetikləşir. Ulu yurdun hər guşəsi, doğma şəhər və kəndləri, xalqın sevincli, yaxud ağrılı taleyi, qəriblik, Və-

təndən ayrılıq, aşiqin sevgiliyə duyduğu böyük eşq və həsrət bu folklor incilərinin əsas xətti kimi təzahür edir:

***Qəribəm, vətənim yox,
Əsirəm, satanım yox.
Düşdüm qəm dəryasına,
Əlimdən tutanım yox!*** (Szapszal, 1935: 30).

Həyatda bəxti gətirməyən, əlini hara atsa boşa çıxan insanın bədbəxtliyini, çəkdiyi iztirabı və dərddən usanaraq fələyə – Tanrıya üz tutub “Bəsdir!” deyib üsyan etməsi aşağıdakı bayatı-gəraylı nümunəsində çox gözəl və dəqiq ifadələrlə təsvir olunub:

***Əzizim bəsd, fələk!
Səbrimi kəsdi fələk.
Hər yerdə çadır qurdum
Tənəfin kəsdi fələk...*** (Szapszal, 1935: s.30).

Sürəyya bəyin sunduğu bayatılar arasında nəsihətçilik, didaktika ruhlu nümunələr də vardır. Maraqlıdır ki, xalq igid dediyi, yaxud igid kimi görmək istədiyi şəxsi səciyyələndirən məziyyətlərə də münasibət bildirib və bunlardan birinin çox bilib az danışmaq, bir atalar sözündə deyildiyi kimi, “danışmaq gümüşdürsə, susmağın qızıl” olduğunu lakonik şəkildə ifadə edib:

***Əzizim ləngərudi,
Sinidi, ləngərudi,
Çox bilib az danışmaq
İgidin ləngərudi...*** (Szapszal, 1935: 30).

“Xalq ədəbiyyatının real həyatla qırılmaz və möhkəm əlaqəsini göstərən amillərdən biri də budur ki, o, hökmən meydana gəldiyi yerin ictimai, təbii, coğrafi, iqtisadi xüsusiyyətlərini əks etdirir. Hətta həmin yerin dialekti də ona təsir göstərir. Dialektlər isə dilin daha qədim dövrlərdəki vəziyyətini, yəni ədəbi dil ölkənin hər yerində hakim olana qədərki şəklini və inkişaf yollarını öyrənmək üçün etibarlı mənbədir” (İbrahimov, 1986: 45). Yuxarıdakı iki nümunələrdə işlədilən iki söz: *tənəf* “ip, kəndir” və *ləngərudi* “adət, özəl cəhət” məhz Güney Azərbaycanın Təbriz şivəsinə məxsus kəlmələrdir.

Azərbaycan ədəbiyyatında ilk dəfə şair Əbülqasım Nəbatinin işlətdiyi dübbələrdən S.Şapşalın seçib topluya əlavə etdiyi hissədən bir nümunə verməklə bu vulqar şeir nümunələri haqqında kiçik də olsa, təsəvvür yaratmaq istədik:

***Bir molla var, oxur həyat əl-qülb,
Cüt sürməkdən çarıqları yırtulub,
Dünən bu vaxt kərduvardan qurtulub.
İşin görür yolun tən ortasına,
Bax fələyin gərdişi-dövrənə,
Gahi xəzan, gahi gülüstanına...*** (Szapszal, 1935: 33).

S.Şapşal Təbriz folklorunu öz ölkəsinə, oradan isə Avropaya, dünyaya tanıtmaq, əslində müqəddəs bir yola çıxmışdı. Çünki folklor inciləri, şifahi ədəbiyyat bir xalqın həyatı tərz, dünyagörüşü, duyğu və düşüncələri, inancları, mifoloji görüşləri və adət-ənənələrini ayna kimi, ən parlaq və real cizgilərlə əks etdirir... Güney Azərbaycanı, Təbrizi tanımaq istəyənlərin bu aynaya baxması kifayətdir...

ƏDƏBİYYAT

1. Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi XIX-XX əsrlərdə (2009). 2 cildə, I cild, Bakı: Nurlar.
2. Dünya Azərbaycanlılarının II Qurultayı. (2006) Bakı: “Çaşıoğlu” nəşriyyatı.
3. Həməyev, M. Baltik ölkələrində Azərbaycan mədəni irsini yayma yolları Qədim Litva - Azərbaycan mədəni körpüləri (Əvvəli ötən şənbə saylarımızda) - əlaqələrimizin karaim kökəni telləri..., Bakı, 525-ci qəzet, I məqalə, 09 yanvar 2016-cı il; II məqalə 16 yanvar 2016-cı il; III məqalə 23 yanvar 2016-cı il, IV məqalə 06 fevral 2016-cı il; V məqalə 13 fevral 2016-cı il; VI məqalə 22 fevral 2016; VII məqalə 27 fevral 2016. 4 və 5-ci məqalələr Karay türklərinə aiddir.
4. İbrahimov, M. (2009), “Arazam Kürə bəndəm” kitabına müqəddimə, Bakı, 1986
5. Quliyev, V. Şapşal - Azərbaycanşünas, yaxud qardaşlarımız karaimlər. 1-ci məqalə. Bakı, “525-ci qəzet”, 03 noyabr 2007-ci il, № 203 (2553); 2-ci məqalə. Bakı, “525-ci qəzet”, 10 noyabr 2007-ci il, № 208 (2558); 3-cü məqalə. Bakı, “525-ci qəzet”, 23 noyabr 2007-ci il, № 217 (2567); 4-cü məqalə. Bakı, “525-ci qəzet”, 24 noyabr 2007-ci il, № 218 (2568); 5-ci məqalə. Bakı, “525-ci qəzet”, 01 dekabr 2007-ci il, № 223 (2573); 6-cı məqalə. Bakı, “525-ci qəzet”, 11 dekabr 2007-ci il, № 229 (2579)
6. Rəsulzadə, M.Ə. Məhəmmədəli Mirzənin şərəfnaməsi. Tehran, “İrani-nov” qəzeti, 23 oktyabr 1909-cu il, № 49.
7. Szapszal, H.S. (1935). Proby literatury ludowej turkow z Azerbajdzanu perskiego. Krakow.
8. Абдуллабекова, Г. (2012). Азербайджанско-польские литературные связи XIX-XXI веков. (учебное пособие). Редактор: Член-корреспондент НАНА, доктор филологических наук, профессор Теймур Керимли. Баку, «Мутарджим», стр. 109-113.
9. Баскаков Н. А., Тинфович М. С. С. М. Шапшал (к 100-летию со дня рождения) // «Советская тюркология», Баку, 1973, № 3, с. 119-121.

Эсмира Фуад (Азербайджан)

Тебризский фольклор в представлении Серая хан Шапшала

Резюме

Серая хан Шапшал – выдающийся ученый, известный мыслитель и незаурядная личность, связанная с тюркскими народами неразрывными этнокультурологическими связями, внесшая неоценимый вклад в развитие востоковедения, а также

тюркологической науки и азербайджановедения в Европе, привлекающая внимание своей многогранной деятельностью, связанной с Южным Азербайджаном.

Важные работы, проделанные С.Шапшалом за границы для сохранения независимости Азербайджана, достойны поощрения. Он пропагандировал историю и культуру Азербайджана по линии Вильнюсского тюркологического кружка, функционирующего в 30-х годах XX века, с большим энтузиазмом делился информацией об Азербайджанской Демократической Республике. С.Шапшал перевел на польский язык статьи политических эмигрантов – представителей азербайджанского и других народов, написанные в духе антибольшевизма и опубликованные в издаваемых в тот период в странах Европы на различных языках газетах и журналах, таких как «Прометей», «Спасение», «Независимость» и др., и предоставил их читателям в Литве и Польше.

Он исследовал фольклор Южного Азербайджана, сделал записи образцов фольклора, классифицировал их и опубликовал эти ценные материалы в виде книги. Этот солидный сборник имеет большое значение с точки зрения обширной вводной статьи, а также содержащихся в нем оригинальных фольклорных материалов.

Ключевые слова: *Серая хан Шапшал, фольклор, Тебриз, Южный Азербайджан.*

Esmira Fuad (Azerbaijan)

Tabriz Folklore as presented by Seraya Khan Shapshal

Summary

Seraya Khan Shapshal was a prominent scientist, famous thinker and outstanding personality, associated with the inextricable ethnocultural ties of Turkic peoples, who made an invaluable contribution to the development of oriental studies, as well as to Turkology and Azerbaijani studies in Europe, and who was noted for his multifaceted work on issues related to South Azerbaijan.

The important work that Shapshal conducted abroad to preserve Azerbaijan's independence was highly commendable. He promoted the history and culture of Azerbaijan via the Vilnius Turkological Society that functioned in the 1930s, sharing information about the Azerbaijan Democratic Republic with great enthusiasm. Shapshal translated articles opposing Bolshevism that were written by political emigrants from Azerbaijan and other nations and published in European newspapers and magazines like *Prometheus*, *Salvation* and *Independence*. He translated from the articles' various languages into Polish, for readers in Lithuania and Poland.

He studied the folklore of South Azerbaijan, recorded examples of folklore, classified them and published these valuable materials as a book. This weighty collection is of great importance for its extensive introductory article, as well as for the original folklore materials contained therein.

Key words: *Seraya Khan Shapshal, folklore, Tabriz, South Azerbaijan.*